

ки од ових путева подударају се делимице са старим трговачким друмовима и калдрисани су. Како стална села ових сточара леже у непосредној подгорини ових планина, то сточари издижу на планину или слазе с планине у току једног дана.

Пашњаци на овим планинама различног су квалитета. Пошто се не искоришћују рационално, догађа се да при крају лета на њима нестане траве. Пашњаци су највећим делом државни, а искоришћују се на основу обичајног права, које је озакончено рамазанским законом 1858 године. Тај закон примила је и аустриска управа, а и данас је на снази. Право паше издаје се по општинама, које издижу на планине. На државним пашњацима не плаћа се траварина, тј. не плаћају је они сточари који имају право издига. Међутим, сточари других општина, које немају права издига, траварину плаћају, и то по 1 динар од овце, а по 6 динара од говцета. На приватним пашњацима траварина је знатно већа. Сви сточари плаћају држави колибарину 40 динара по колиби. Пашњаци се не смеју ни косити ни обрађивати. Поред права на пашу, сточари имају право на сечу дрвета из државних шума за огрев и за градњу и поправку колиба. Ради решавања спорова међу сточарима на планини постоје „планинска вијећа”, која потврђују аграрне власти.

На овим планинама има више катуна, који су обично смештени у заклоњеним местима. Колибе катуна су од дрвета, са кровом на две и на четири воде. Поред колиба су торови такође од дрвета. Имућнији сточари имају на планини, поред колиба, и кланице.

Становништво, које издиже на ове планине, претежно је сточарско, али ипак има сразмерно мали број стоке. Више се гаје говеда него овце. Муслиманско становништво више гаји овце, а католичко говеда. Сој оваца на овим планинама настао је укрштањем влашићких, купрешких и пријеворских оваца. Ове последње су најбоље, тако да је један угоден пријеворски ован тежак преко 100 кг.

Сточари производе кајмак, масло и сир. Сира има две врсте: масни и обични. Вуну са оваца сточари највећим делом употребљавају за израду одела и ћебади.

Ово је други рад Ј. Поповића о сточарству на високим планинама у Босни и Херцеговини. Иако је обраћена већа пажња привредној страни сточарства и сточарског живота, ипак су наглашени у овом раду и географски услови сточарства. Нарочито су интересантни подаци о укрштању стоке на планини и о стварању бољег соја оваца. Стога овај рад претставља добар прилог за познавање сточарства у средњој Босни.

Шпиро Солдо

Anton Melik: Razvoj Ljubljane, z 1 katro v tekstu in 1 karto v prilogi. (Geografski Vestnik, 1929/30, c. 93—137).

A. Melik opisuje razvoj Ljubljane od najstarijih vremena do današnjeg doba. Oslanjajući se na opsežnu literaturu, koju kritički promatra, i izlažući rezultate vlastitih opažanja, pisac daje morfogenetski pregled ljubljanske okoline, opis rimske kolonizacije i njenih uticaja na tip grada, razvoj srednjovekovne Ljubljane iz ribarsko-trgovačkog slovenačkog naselja u neposrednoj blizini Sv. Jakoba u Ljubljani kakva se vidi na Stirovom i Pironijevom nacrtu i na slikama iz Valvazorove zaostavštine u XVII stoleću. Dalje pisac izlaže kako je grad do 1825. godine malo napredovao, i kako se konačno, u velikom razvoju tokom XIX veka, proširio u današnju Ljubljani. Ova studija, koja ispravlja delimice pogrešna stara shvatanja, daje nove osnove za geografsko poznavanje Ljubljane.

V. Bohinec

Jacques Ancel: La Macédoine, son évolution contemporaine. Paris, Délagrave, 1930, 1—352, sa 45 скица и карата у тексту, 190 карата и фотографија ван текста и једном картом 1:700.000 у прилогу.

Жак Ансел, писац више дела о Балканском Полуострву, желео је са овим својим новим делом да утврди: како

се област, коју он назива „Македонијом” променила за кратко време, од рата до данас, под утицајем измењених политичких прилика. Изнећемо укратко резултате овог његовог рада.

Под Македонијом Ансел подразумева средишњу област Балканског Полуострва, која се простире од Шар Планине до обале Егејског Мора и од Родопских Планина на истоку до арбанашких планина и Пинда на западу. Тиме Ансел издваја једну природну област и даје јој име које она никад није имала у овом свом обиму.¹⁾ Затим ова је област, као што и сам Ансел износи, пролазна; нарочито према северу и југу, у ком правцу је отворена. Чак шта више, ова област није потпуно одвојена од околних области ни на западу и истоку, и ако овде границу чине високе планине. На овим странама се налазе зоне мешовитог становништва. Та мешавина становништва долази од кретања, које је последица сточарског начина живота на овим планинама.

Ни у својој унутрашњости област није потпуно једнообразна, већ се јављају у њој доста изразите предеоне разлике, како у хоризонталном и вертикалном простирању, тако и у физиогеографском и антропогеографском погледу.

Ове разлике запазио је и сам Ансел, али ипак он у овој области види целину, која се изражава у једнообразности културе и начина живота. У овој области задржао се под утицајем турске управе још феудализам у земљорадничким пределима, а на планинама екстензивно сточарство са карактеристичним сезонским сточарским кретањем. Док је ова област због тога била културно заостала, у околним областима, које припадају слободним националним државама, развила се аграрна демократија, која је потпомогла знатан културни напредак.

¹⁾ Ј. Цвијић, Основе за Географију и Геологију Македоније и Старе Србије, књ. I, стр. 42. Вас. Ђерић, О српском имену у Старој Србији и Македонији, Београд, 1904.

Са ослобођењем ове области од Турака и присаједињењем напреднијим околним државама створени су услови и за њено културно напредовање. Тај је процес већ почео и Ансел је узео да га утврди.

У својој књизи Ансел прво износи промене које је запазио у делу који је припао Југославији. Он најпре даје кратак преглед физиогеографских, антропогеографских и етнографских одлика овог предела. При томе нарочито обраћа велику пажњу на појаву маларије.

Затим нарочито износи да је ова област била позорница сталног кретања становништва. Нешто због тога, а нешто због слабе насељености, а највише због аграрне реформе, коју је спровела наша држава, јавио се овде доста велики покрет за колонизацију. Тај покрет потпомогла је и сама држава решавајући аграрно питање, додељујући земљу староседеоцима (старим чифчијама) и колонистима из других области.

При томе прва колонизација, до 1923 године, није успела, због: послератних прилика, недовољне припреме и организације, непознавања локалних прилика и због неповољног „утицаја странака”. Због тога досељеници из других области или су настрадали од маларије, или су се иселили; а веома мали број се одржао.

Затим је настало проучавање прилика и побољшање услова за живот за досељенике. Врше се хидролошки радови (као на пр. исушивање око Струге, подизање бунара и водовода итд.), поправља се саобраћај, осигурава се безбедност, а нарочито се организује санитарска служба. Ансел нарочито обраћа пажњу на рад и успех Хигијенског завода у Скопљу.

Затим долази други период колонизације која је изнетим радовима била боље припремљена и боље организована, па је због тога донела и већи успех. До 1 јануара 1929 год. издељено је 99.766 хектара и насељено 5128 породица домородаца — ранијих чифчија — и 6265 породица из других крајева државе, или свега 45.172 лица. За-

тим писац детаљније описује колоније око Скопља и Куманова, на Овчем Пољу, у Пелагонији и Тиквешу, као и установу Аграрне заједнице. Исто тако износи и напредак појединих градова, а нарочито Скопља.

При томе треба нарочито нагласити, да је решење аграрног питања и извођење колонизације дело сопственога напора наше државе, без помоћи са стране. Могло би се само још додати, да је Ансел овде више обратио пажњу на рад државе, а мање на приватну иницијативу, која је исто тако била од значаја за промене у овој области.

За грчки део Македоније писац износи сразмерно више података. У почетку и за ову област даје физиогеографски и антропогеографски преглед предела. При томе истиче јачи медитерански карактер, више услова за маларију и јачу етнографску мешавину становништва.

У овоме делу Македоније десиле су се знатно веће промене. Оне су последица Лозанске конвенције (30 јануар 1923 г.) између Турске и Грчке, по којој је морала да се изврши размена становништва. Из македонског дела Грчке исељено је 329.098 Турака и 33.800 Словена („Бугара“), док је у ту исту област досељено 638.253 Грка из Мале Азије и Бугарске. Тиме је потпуно измењен етнографски карактер области. Место 513.000 Грка, 475.000 муслимана и 119.000 Словена из 1912 године било је 1928 г. 1.341.000 Грка, 1.800 муслимана и 77.000 Словена.

Исто тако су извршене и велике промене у антропогеографском и економском погледу. Насељено је 1388 села (наново насељених старих села, нових делова додатих старим селима и потпуно нових села). Додељено је 95.648 кућа, од којих је 42.172 направљено нових, 13.500 поправљено старих, а остало су старе куће исељеног становништва. Подељено је 662.000 хектара, од којих је 482.000 припадало ранијем исељеном становништву. Једно америкаанско друштво регулисало је део Вардара при ушћу и исушило Арцанско и Ајатовско Језеро; затим је избушено 128 артеских бунара, ископано 335

обичних бунара, изграђено 80 водовода; извршена је организација санитарске службе (а нарочито здравствених општина), набављено је селекционисано семе италијанске и аустралијанске пшенице, донета је лоза из Француске итд.

На тај начин колонисти су удвостручили површину за производњу жита, а повећали принос од 43% до 162%. Резултат је, да Грчка производи два пута више жита и са тим вишком успева да смањи увоз жита за $\frac{1}{4}$. Исто тако колонизацијом је појачана култура винове лозе и дувана.

Нешто мање промене су се десиле у градовима. Али ипак оне нису безначајне. Многи градови су повећали број свога становништва, а уз то се развила у њима трговина и индустрија. На пр. у Водену развила се индустрија за прераду бакра, грнчарска, филигранска, за свилене тканине, за ћилиме итд. Нарочито је измењен Солун, коме писац на крају дела посвећује читав одељак.

За ову колонизацију потрошено је 1.635,482.941 драхма. Ради тога Друштво народа дало је Грчкој зајам од 1,000.000 ливри, а сама Грчка закључила је зајам од 10.000.000 ливри. Организација колонизације и извођење је дело „Аутономног бироа за колонизацију“, коме је на челу стајао као претседник један Американац, а чланови су били један делегат Друштва народа и два Грка.

У трећем делу књиге писац посвећује пажњу колонизацији у бугарском делу Македоније и у Бугарској у опште. Напомиње, да је тешко утврдити број емиграната у Бугарској. Бугарска статистика узима, да је у Бугарску емигрирало од 1878 године 700.000, или од 1913—1925 год. 221.191. Ови емигранти дошли су из Македоније, Тракије и Добруце. Грчко-бугарска мешовита комисија рачуна да је досељено 138.000, од којих 92.000 из грчке Македоније. Комисија Друштва народа нашла је 133.987 досељених земљорадника из Македоније и Тракије. Ансел пак узима да има 46.878 досељеника из грчке Македоније, 3.214 досељеника из југословенске Македоније (бугарска статистика рачуна 10.244) и 6.741 из западних крајева, који су уговором о миру припали

нашој држави. Колики је број емиграната у градском становништву не зна се.

Највећи број емиграната из грчке Македоније дошао је због насељавања грчких избеглица, а потпомогнут је споразумом између Грчке и Бугарске (1919 г.), по коме је ова емиграција повлашћена.

У почетку ова је емиграција била неорганизована и имала више провизорни карактер. Емигранти су се населили поглавито у пограничне бугарске области, што је за односе између Бугарске и суседних држава претстављало велику опасност. У бугарском делу Македоније насељено је 37.277 емиграната и то: у Петричком округу 34.900, а у Ћустендилском 2.377. Ансел описује ове колоније и износи да се налазе у веома тешким приликама. Ова је област под потпуним политичким утицајем Македонског комитета, а уз то су здравствене и економске прилике веома тешке.

Збрињавање ових емиграната било је у прво време према споразуму између Грчке и Бугарске, по коме је требало да се реши питање ликвидације добара емиграната. О овоме питању Ансел даје доста података.

Али пошто се Бугарска нашла у тешком положају да збрине овако велики број избеглица, то се обратила Друштву народа за помоћ. Ради тога Друштво народа је дало 1926 године Бугарској зајам од 1.800.000 ливри, а да би се извршиле и друге припреме та сума је повећана на 2.250.000 ливри. При томе је постављен услов да се емигранти морају населити најмање 50 км. од границе, да морају изјавити да ће бити бугарски поданици и да ће се бавити земљорадњом. Целом овом организацијом око колонизације емиграната руководио је комесар Друштва народа. Тиме је провизорно смештање емиграната добило услове за дефинитивни облик.

Ансел даље говори о колонизовању македонског становништва по разним крајевима Бугарске и износи да је комесар Друштва народа дефинитивно населио 138.000 емиграната, од којих 118.000 земљорадника. Држава је за то дала 132.000 хектара. Затим је изграђе-

но 8.000 километара путева, подигнуто 16.000 кућа, предузете су санитарске мере противу маларије итд. На крају Ансел даје неке детаљније описе колонија око Бургаса.

На крају Ансел даје и извесне синтетичке закључке о променама које су се десиле у Македонији. Он налази, да су нове државне границе на западу и истоку доста природне, док је граница на југу вештачка. Што се тиче промена, налази да је раније једнообразна област знатно измењена. На југу је извршена потпуна јелинизација становништва, благодарећи насељавању избеглица из Мале Азије. У југословенском делу извршене су такође велике промене, благодарећи освајању територије од стране лекара и инжињера. Највише је изостао у том погледу бугарски део. Узрок томе је што у њему има велики утицај Македонски комитет, који је у ствари држава у држави и због тога претставља опасност за мир и добре сушеске односе. Али Ансел налази да је у овом делу ипак осигуран мир, јер се он оснива на аграрној реформи и колонизацији. Тиме што је становништво дошло до своје земље и огњишта, оно је ушло у круг балканске аграрне демократије која претставља велику гаранцију за мир.

Са овим делом Ансел се још више показао као добар познавалац прилика на Балканском Полуострву. Али обимношћу материјала, довољном документацијом, као и логичним закључцима Ансел је са овим делом показао и једну веома солидну методу за научна решавања геополитичких проблема.

Треба истаћи и још једну добру особину ове књиге. Она је писана веома живописним стилем и илустрована изванредним илустрацијама. Све то омогућава да се често и сувопаран предмет чита без замора, чак са задовољством.

П. С. Јовановић

H. Renier: Beiträge zur Siedlungsgeographie von Bosnien und der Herzegovina, с. 1—78 са три карте ван текста. Berlin 1930.

Горња расправа бави се питањем насеља у Босни и Херцеговини, и то град